

Een andere kijk op de schetsen van Mahler X: “hinter den Noten”

In 2010 dirigeerde de 23-jarige componist Yoel Gamzou met het door hem op 19-jarige leeftijd opgerichte “International Gustav Mahler Orchestra” de wereldpremière van zijn “*verwerking en ontwikkeling van de onvoltooide schetsen*” van Mahler’s tiende symfonie. In juni 2011 recenseerde Louis Ekstein in Mahler Nieuws de DVD opname van deze uitvoering en noemt hem “romantisch”, “intiem” en “aangenaam”. Drie jaar later werd Gamzou’s bewerking en onder diens leiding uitgevoerd door het “Staatsorchester Kassel” met uiterst gemengde gevoelens ontvangen. De commentaren waren niet mals en hadden grotendeels betrekking op de uitvoering door orkest en dirigent. Het was allemaal “uiterlijk vertoon”. Sterk wisselende tempi, onevenwichtige intervallen en een veel te laag geluidsniveau. Het was “op afstand de slechtste versie”. En waar vakkennis en gedegen inzicht in het “hoe” en “waarom” ontbraken moest bij uitstek het uiterlijk van de dirigent het ontgelden: “een half gekke clown”, “maestro Slob”, “de veelvuldige orgasmen van de dirigent”, inclusief zijn “zelfontbloting” en het kunnen aanschouwen van “des maestro’s blote navel”. Al deze volstrekt niet ter zake onderbuikgevoelens gingen echter volledig voorbij aan de inhoud en van hetgeen Gamzou voor ogen had. Onlangs, in 2017, kenschetste Freddy van Maurik in Mahler Nieuws Gamzou’s versie als “te grillig”, en “te vaak overdreven”.

Aan Mahler’s leven was in 1911 een einde gekomen, op sterven na dood. En hij wist het. In feite al niet meer van deze aarde. Zijn “Abschied” was daar! Dat leven was volstrekt onaf, hij had in vele opzichten niet bereikt wat hij had moeten bereiken en had op vele fronten gefaald. Als persoon, vriend, minnaar, echtgenoot en vader. Zijn geloof in één of andere vorm van reïncarnatie zei hem dat bij het overgaan naar die wedergeboorte hem de verantwoordelijkheid zou worden opgelegd verder te gaan met wat hij onafgewerkt had nagelaten. Dat hij nieuwe stappen moest zetten op het pad van de vervolmaking van zijn onontkoombare karma. Hij was bang, doodsbang en verward. Hij zag spoken en kreeg hallucinaties: “der Teufel tanzt es mit

mir". Maar hij had ook visioenen van over de grens. Vergezichten van waar alles uiteindelijk heen zou gaan, met hoop, verwachting, zekerheid, absolute berusting en volledig acceptatie van het opgaan in de kosmos. Sterfelijke dood en onsterfelijk leven.

Hij legde het vast in notenbeelden. Het zijn schetsen gebleven. Hem werd niet meer tijd gegeven, hij mocht ze niet meer uitwerken. Te laat, hier moest hij het mee doen. Uitingen en getuigenissen van het einde van een getormenteerd leven, maar ook van de zekerheid van een ander bestaan. Momenten van uitgeschreeuwd lijden vanuit een donkere duistere wereld. Maar ook momenten van verlichting en overgave aan het onvermijdelijke. Het zich bewust zijn van een komende nieuwe dimensie in zijn kosmisch bestaan. "Niemand zal ooit weten wat het eindresultaat zou zijn geweest". De zinloze vraag kent een zinvol antwoord: dit is het eindresultaat. Geen noot te weinig, geen noot teveel. De ultieme sublimering van het "Zum Licht, zu dem kein Aug gedrungen". Mahler laat aangrijpend horen dat Licht gezien te hebben. Althans zich ervan bewust te zijn. Klaar voor de overgang. Het contrast met de tweede symfonie kon niet groter zijn.

De vakwereld, de grote ego's stortten zich als hongerige wolven op de brokstukken. Wie het meende te weten ging het zeggen. Vooraanstaande musicologen benaderden de flarden muziek uitermate professioneel, muziekwetenschappelijk en vakkundig. We zien de vermeende wordingsgeschiedenis van Mahler's Tiende zich in de loop der jaren voor onze ogen en oren ontwikkelen en groeien. Allemaal maakten ze de wereld deelgenoot van hun eigen technisch kunnen en van hoe zij dachten hoe die notenbeelden aangevuld zouden zijn geweest. Maar de versies van Barshai, Carpenter, Cooke en de zijnen, Mazetti, Wheeler, ze bevredigden mij op veel onderdelen geen van allen. Ik spreek me niet uit over het gezag en de techniek van de bewerkers. Daar ik niet over meepraten, ik kan geen noot lezen. Maar wat de muziek van Mahler voor mij betekent - en voor honderdduizenden zo niet miljoenen met mij - is niet de techniek van zijn compositorisch kunnen, maar is iets dat niet *in* de noten staat, maar er *achter*.

En daar is de bekende discussie weer. De muziek van Mahler is

voor mij in feite met één woord te omschrijven: emotie. En die levende emotie, de intensiteit achter het notenbeeld mis ik bij alle bewerkingen. Ze worden technisch subliem in noten uitgewerkt, maar veelal niet vanuit de emotie. De context ontbreekt. En dat is hun manco.

En daar is dan Joel Gamzou, begin twintig van jaren. Een amateur, een beginneling. Met lak aan conventies, maling aan de wijze waarop je zou moeten dirigeren. Hemd uit zijn broek, stampvoetend, wild met zijn armen zwaaiend. Hopte Mahler ook niet als een wildeman op de bok met woeste gebaren? Wat Joel Gamzou zijn versie van Mahler X naar mijn smaak uitzonderlijk en derhalve van een geheel andere orde maakt, is de manier waarop hij de emotie van een in feite al gestorven mens weet te vertolken en vorm weet te geven. Het “pianissimo” van het begin, nauwelijks hoorbaar, de angst om zich bloot te geven en zich aan de buitenwereld te tonen. Je bent geneigd het geluidsvolume op te draaien. Doe het vooral niet, het forte komt vanzelf. De verwarring in de geest van Mahler, onvoorspelbaar en af en toe onvoorstelbaar, Gamzou maakt het als geen ander hoorbaar en voelbaar. Invoelbaar. Gamzou benadert Mahler vanuit het gevoel, als uitvoerend musicus en veel minder als muzikwetenschapper. Zegt Gamzou zelf.

Gelukkig zijn er onder de commentaren op de uitvoering in Kassel ook een paar die mijn hart stelen en mijn oor strelen. Zoals kort maar krachtig: “more emotional and heartfelt, not profoundly academic”. Voor mij is deze versie er één van “van het hart naar het hart”. Er zullen ongetwijfeld nog wel meer versies verschijnen, maar deze is voor mij moeilijk te overtreffen. Ik ben benieuwd wat Joel met de andere Mahler’s gaat doen. Zijn omstreden, onconventionele lezing van de tiende heeft mij tot diep in mijn ziel geraakt. Daar heb ik een uit zijn broek hangend overhemd en een blote navel graag voor over. Duizend maal onderga ik liever deze warmbloedige, geëmotioneerde, demonische, begeesterde, doorleefde, stampende Gamzou met zijn “hinter den Noten lezing” dan die van het in driedelig grijs geklede ijskonijn Boulez met zijn perfecte, onderkoelde partituurbeheersing.

Veelvuldig beluisterde opnamen: Folipro DVD wereldpremière 2010, Wergo CD live uitvoering 2011, Kassel live uitvoering

2013

Heerhugowaard, september 2017